

Dyskursywne punkty węzłowe w eurosceptycznym dyskursie na temat działań zewnętrznych Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Wybory do Parlamentu Europejskiego przeprowadzone w maju 2014 r. uwiarydowiły duże poparcie społeczne dla polityków i ugrupowań niechętnych Unii Europejskiej. Kolejne – tym razem krajowe – elekcje uświadomiły obserwatorom, że nie był to incydentalny przypadek, ale objaw realnie istniejącego trendu społecznego. Obywatele Unii Europejskiej doświadczający pogarszającego się standardu życia, nieustannie informowani o kolejnych kryzysach dotyczących Europy, obserwujący paraliż decyzyjny wielu instytucji unijnych, zaczęli się odwracać od wspólnoty. Eurosceptycyzm, do niedawna mieszczący się na marginesie debaty publicznej, dosyć niespodziewanie znalazł się w jej mainstreamie. Efektem tego są dwa zjawiska. Z jednej strony dogmat o trwałości integracji europejskiej oraz jej jednokierunkowości został podważony i dotychczasowi aktorzy muszą dostosować swoje strategie polityczne do tej zmiany. Z drugiej – owo wejście do mainstreamu – zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym – wymusza na politykach i partiach eurosceptycznych rozszerzenie spektrum swojego zainteresowania. Skupienie się na walce z Unią przestało już wystarczać. Opinia publiczna zaczyna się domagać określenia stanowiska również w innych, mniej lub bardziej newralgicznych z punktu widzenia państwa, obszarach. Jednym z nich z pewnością jest polityka zagraniczna i miejsce Europy w zmieniającym się układzie międzynarodowym. Prezentowany artykuł skupi się na pewnym wycinku tego zagadnienia, tj. działaniach zewnętrznych UE, starając się wykorzystać możliwości stwarzane przez konstruktywistyczną perspektywę badawczą. Do analizy eurosceptycznego dyskursu na temat aktywności międzynarodowej Unii

* Dr **Filip Tereszkievicz** – Wydział Ekonomii i Zarządzania Politechniki Opolskiej, f.tereszkiewicz@gmail.com.

została wykorzystana, stworzona przez Thomasa Dieza, koncepcja dyskursywnych punktów węzłowych. Niniejsza praca opiera się głównie na analizie debat toczonych w Parlamencie Europejskim ósmej kadencji, ale także materiałów umieszczanych na stronach internetowych, programów politycznych oraz wypowiedzi prasowych przedstawicieli relewantnych partii politycznych.

Euroceptycyzm – trudności definicyjne

Pojęcie euroceptycyzmu funkcjonuje w debacie dotyczącej integracji europejskiej już od wielu lat¹. Jednak, jak zauważa Krzysztof Zuba, do lat 90. XX w. nie istniał skonceptualizowany termin opisujący postawy przeciwne integracji europejskiej. Dopiero debata nad ratyfikacją traktatu z Maastricht wypromowała pojęcie „euroceptycyzmu”, chociaż nie doprowadziła do wypracowania jednolitego rozumienia tego terminu². Pierwsze zwarte opracowanie dotyczące euroceptycyzmu ukazało się dopiero w 1997 r.³, a pierwsza konceptualizacja tego pojęcia została dokonana przez Paula Taggart w 1998 r.⁴. Od tego czasu można więc mówić, że jest to pojęcie naukowe, identyfikowane z „ogółem postaw politycznych contentujących proces integracji europejskiej bądź też jej poszczególne elementy”⁵.

Niemniej jednak, pomimo obfitości publikacji dotyczących euroceptycyzmu⁶, w literaturze toczy się nadal spór co do tego, co w praktyce

¹ Po raz pierwszy termin „euroceptycyzm” został użyty na łamach „The Times” w listopadzie 1985 r. Zob. R. Harmsen, M. Spiering, *Introduction: Eurocepticism and the Evolution of European Political Debate*, „European Studies. A Journal of European Culture, History, and Politics”, nr 1(20)/2004, s. 15.

² K. Zuba, *Polski euroceptycyzm i eurorealizm*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 7.

³ B. Benoit, *Social-Nationalism: An Anatomy of French Eurocepticism*, Ashgate, Aldershot 1997.

⁴ P. Taggart, *A Touchstone of Dissent: Eurocepticism in Contemporary Western European Party System*, „European Journal of Political Research”, nr 3(33)/1998, s. 366.

⁵ K. Zuba, op.cit., s. 10.

⁶ Można tu wymienić np. K. Abts, D. Heerwegh, M. Swyngedouw, *Sources of Eurocepticism: Utilitarian, interest, social distrust, national identity and institutional distrust*, „World Political Science Review”, nr 5(1)/2009, s. 1–26; N. Brack, O. Costa, *Eurocepticism within EU Institutions. Diverging Views on Europe*, Routledge, Londyn 2012; A. Crespy, N. Verschuere, *From Eurocepticism to resistance to European integration: An interdisciplinary perspective*, „Perspectives on European Politics and Society”, nr 10(3)/2009, s. 377–393; P. Kaniok, *Euroceptics – enemies or a necessary part of European integration?*, „Romanian Journal of Political Science”, nr 12(2)/2012, s. 29–52; C. Leconte, *Understanding Eurocepticism*, Palgrave, London 2010; oraz specjalną edycję S. Usherwood, N. Startin, S. Guerra (red.), „Journal of Common Market Studies”, nr 51(1)/2013.

oznacza to pojęcie i jaki zestaw poglądów mieści się w jego ramach⁷. W dużym uproszczeniu problem można sprowadzić do pytania o to, czy eurosceptycy chcą w ogóle zlikwidowania Unii Europejskiej czy też jej zreformowania w pożądanym przez siebie kierunku. Wydaje się, że pewnym – użytecznym na potrzeby niniejszego artykułu – rozwiązaniem jest posłużenie się dychotomicznym podziałem zaproponowanym przez Paula Taggart i Aleksa Szczerbiaka na eurosceptycyzm twardy (dążący do likwidacji Unii Europejskiej) i miękki (nieodrzucający idei integracji jako takiej, ale mający na celu jej ograniczenie)⁸. Rozróżnienie oparte na podobnych kryteriach można znaleźć w publikacji K. Zuby, który wyróżnił eurosceptycyzm (sprzeciw wobec integracji europejskiej) i eurorealizm (ambivalencja w stosunku do integracji europejskiej)⁹.

Dla niniejszej pracy powyższe rozróżnienia mają istotne znaczenie, gdyż skupi się ona jedynie na tych politykach i ugrupowaniach, które reprezentują eurosceptycyzm twardy (P. Taggart, A. Szczerbiak) lub eurosceptycyzm (K. Zuba). Zatem pominięte zostanie całe spektrum poglądów, których esencją jest – jak to trafnie ujął K. Zuba – ambivalencja w stosunku do procesów integracyjnych.

Dobór relewantnych partii został dokonany na podstawie prostego założenia, że jedynie ugrupowania, których przedstawiciele znaleźli się w Parlamencie Europejskim ósmej kadencji, odgrywają istotną rolę na krajowej scenie politycznej. Założenie to opiera się na tym, że wybory do unijnej legislatury zostały przeprowadzane niemal w tym samym czasie (22–25 maja 2014 r.) na zbliżonych regułach wyborczych. Pozwala to przyjąć, że te ugrupowania, których członkowie dostali się do PE, mają istotne poparcie społeczne. Praca skupi się dodatkowo na tych formacjach politycznych, których przedstawiciele weszli w skład dwóch eurosceptycznych frakcji europarlamentarnych, tj. Europy Wolności i Demokracji Bezpośredniej oraz Europy Narodów i Wolności, a także na deputowanych niezależnych reprezentujących eurosceptyczne poglądy. Pierwsza ze wspomnianych frakcji jest specyficzną hybrydą łączącą w sobie polityków reprezentujących pochodzący z Włoch ekologiczno-populistyczny Ruch

⁷ C. Leconte, *From Pathology to mainstream phenomenon: Reviewing the Euroscepticism debate in research and theory*, "International Political Science Review", nr 36(3)/2015, s. 254–255; R. Riedel, K. Zuba, *EUOsceptycyzm – propozycja konceptualizacji*, "Przegląd Europejski", nr 3(37)/2015, s. 28.

⁸ P. Taggart, A. Szczerbiak, *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe*, "SEI Working Paper", nr 46/2001, s. 10; P. Taggart, A. Szczerbiak, *Europeisation, Euroscepticism and Party System: Party-Based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe*, "Perspectives on European Politics & Society", nr 1(3)/2002, s. 27.

⁹ K. Zuba, *op.cit.*, s. 55–59.

5 Gwiazd (*Movimento 5 Stelle* – M5S) i partie skrajnie prawicowe. Obok wspomnianych Włochów najwięcej przedstawicieli ma w niej brytyjska Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa (*United Kingdom Independence Party* – UKIP). Poza tym w jej skład wchodzi politycy związani z litewską Partią Porządek i Sprawiedliwość (*Partija Tvarkairteisingumas* – PTT), Szwedzkimi Demokratami (*Sverigedemokraterna* – SD), czeską Partią Wolnych Obywateli (*Stranasvobodnýchobčanů* – SSO), a także deputowany z polskiego Kongresu Nowej Prawicy (KNP) oraz wykluczona z francuskiego Frontu Narodowego Joëlle Bergeron¹⁰. Z kolei Europa Narodów i Wolności ukształtowała się blisko rok po rozpoczęciu kadencji Parlamentu Europejskiego i składa się niemal w całości z polityków reprezentujących stronnictwa należące do skrajnie prawicowej europartii Europejski Sojusz na rzecz Wolności, tj. francuskiego Frontu Narodowego (*Front National* – FN), włoskiej Ligi Północnej (*Lega Nord* – LN), Wolnościowej Partii Austrii (*Freiheitliche Partei Österreichs* – FPÖ), holenderskiej Partii Wolności (*Partijvoor de Vrijheid* – PVV), KNP, belgijskiego Interesu Flamandzkiego (*Vlaams Belang* – VB) oraz Brytyjki Janice Atkinson wykluczonej z UKIP i Rumuna Laurentiu Rebege¹¹. Z kolei spośród deputowanych niezależnych do grupy eurosceptyków można zaliczyć reprezentantów takich ugrupowań, jak Złoty Świt (*Λαϊκός Σύνδεσμος – Χρυσή Αυγή*), Jobbik (*Jobbik Magyarorszáért Mozgalom*), KORWiN czy Narodowodemokratyczna Partia Niemiec (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands* – NPD).

Pojęcie dyskursywnych punktów węzłowych

Jednym z najważniejszych narzędzi badania integracji europejskiej, jakim dysponuje konstruktywizm, jest analiza dyskursu, za pomocą którego przekazywane są określone znaczenia. Niezwykle trafną definicję tego pojęcia stworzył T. Diez, gdyż określił on dyskurs jako zestaw opinii w odniesieniu do konkretnego obiektu, który powstaje w procesie dyskursywnym. Zauważa on ponadto, że nie ma jednego, obiektywnego dyskursu, niemal zawsze bowiem egzystują wokół siebie jego różnorodne nurty w odniesieniu do tego samego obiektu¹². Zatem gdy analizuje się dyskurs na temat unijnych działań zewnętrznych, można wyodrębnić w jego ramach kilka rodzajów, w tym m.in. dyskurs eurosceptyczny, który będzie przedmio-

¹⁰ *Members*, <http://www.efdgroupp.eu/our-meps/members> (dostęp 5.10.2016).

¹¹ *Grupa Europa Narodów i Wolności*, <http://www.europarl.europa.eu/meps/pl/search.html?politicalGroup=4907> (dostęp 5.10.2016).

¹² T. Diez, *The Economic Community Reading of Europe: Its Discursive Nodal Points and Ambiguities Towards „Westphalia”*, „COPRI Working Papers”, nr 6/1998, s. 3.

tem niniejszej pracy. Warto również podkreślić, że w ramach dyskursu eurosceptycznego na temat działań zewnętrznych UE także można wyróżnić kilka nurtów narracyjnych determinowanych wieloma czynnikami, m.in. charakterem wewnętrznym partii, kulturą polityczną kraju macierzystego czy też dominującymi w danym państwie nastrojami społecznymi.

Thomas Diez zauważa również, co jest istotne dla analizy eurosceptycznego dyskursu, że wiedza podmiotów uczestniczących w tym procesie nie odzwierciedla świata obiektywnego, ale tworzy pewien jego obraz. Dlatego też istotnym problemem jest to, że nie mamy pewności co do tego, w jakim stopniu ten obraz odzwierciedla stan rzeczywisty. To zaś powoduje, że możliwe są różne konstrukcje dyskursywne¹³. Tym samym eurosceptyczny dyskurs na temat unijnych działań zewnętrznych nie zawsze jest odzwierciedleniem obiektywnie istniejącej rzeczywistości, ale z pewnością jest wyrazem tego, jak eurosceptycy wyobrażają sobie aktywność Unii na arenie międzynarodowej – tę, która jest, i tę, która mogłaby ewentualnie być po przejściu przez nich władzy. Tłumaczy to również, dlaczego, co zostanie pokazane w dalszej części pracy, istnieją różne nurty eurosceptycznego dyskursu na temat unijnych działań zewnętrznych, które niejednokrotnie są ze sobą sprzeczne, a nawet odbiegają od eurosceptycznej ortodoksji, np. dopuszczając odgrywanie pewnej roli przez Unię Europejską na arenie międzynarodowej.

Wydaje się – co warto podkreślić – że analiza eurosceptycznego dyskursu na temat unijnych działań zewnętrznych może być bardzo cennym źródłem wiedzy na temat samego eurosceptycyzmu. Wynika to z tego, że sposoby formułowania określonych stwierdzeń determinowane są w mniejszym lub większym stopniu obowiązującą podstawową strukturą dyskursywną. Jednak tożsamość poszczególnych aktorów będzie sumą dyskursywnych pozycji, które są umiejscowione wśród powiązanych ze sobą dyskursów z różnych formacji (np. różnych nurtów eurosceptycyzmu). Istotne jest jednak to, że każda z tych dyskursywnych pozycji zawęży przestrzeń, w której badany aktor myśli i działa¹⁴. Zatem, co wydaje się oczywiste, eurosceptyczny dyskurs na temat unijnych działań zewnętrznych będzie determinowany ogólnym charakterem eurosceptycyzmu, tworzącego jego podstawową strukturę dyskursywną. Niemniej jednak konkretna tożsamość eurosceptycznych aktorów (partii, polityków) będzie wyrażana przez zajmowane przez nich pozycje, w tym także te w obszarze działań zewnętrznych. Dyskurs eurosceptyczny na temat określonych obszarów działań zewnętrznych będzie więc z jednej strony determinowany

¹³ T. Diez, *Postmoderne und Europäische Integration*, „Zeitschrift für Internationale Beziehungen“, nr 2/1996, s. 257.

¹⁴ T. Diez, *The Economic...*, op.cit., s. 3.

podstawową strukturą dyskursywną (byciem eurosceptykiem)¹⁵, a z drugiej – on sam będzie determinował tożsamość eurosceptycznych aktorów, a więc samą treść eurosceptycyzmu. Ponadto, jak zauważa T. Diez, zajmowane pozycje będą zawężyły przestrzeń myślenia i działania analizowanych podmiotów, co powoduje, że eurosceptyczny dyskurs poszczególnych aktorów na temat unijnych działań zewnętrznych będzie determinowany zajmowanymi przez nich pozycjami we wszystkich obszarach aktywności Unii, również tymi niemającymi nic wspólnego z aktywnością międzynarodową. Ta zależność jest jednak dwustronna, gdyż eurosceptyczny dyskurs na temat innych obszarów funkcjonowania Unii będzie również determinowany pozycjami zajmowanymi przez analizowanych aktorów w obszarze działań zewnętrznych. Tym samym uprawnione wydaje się stwierdzenie, że analiza tak wąskiego wycinka, jakim są unijne działania zewnętrzne, pozwoli uzyskać pewną wiedzę na temat zjawiska eurosceptycyzmu i jego tożsamości.

Próbując poradzić sobie z problemem relacji między podstawą struktury dyskursywnej, różnymi dyskursywnymi nurtami oraz dyskursywnymi pozycjami zajmowanymi przez poszczególnych aktorów, T. Diez stworzył koncepcję „dyskursywnych punktów węzłowych” (*discursive nodal points*)¹⁶. Ich podstawowym zadaniem jest wychwycenie tworzących się w ramach analizowanego dyskursu wspólnych znaczeń. Zgodnie z tą koncepcją istniejące w ramach jednej struktury dyskursywnej nurty (w naszym przypadku dotyczące działań zewnętrznych Unii) splatają się, a w punkcie węzłowym wytwarzają swoistego rodzaju nowy dyskurs. Według Dieza, z różnych, często odmiennych, ale powiązanych ze sobą dyskursów, w wyniku analizy dyskursywnych punktów węzłowych, można odtworzyć jeden – dominujący w danym środowisku¹⁷. Zatem podstawową funkcją dyskursywnych punktów węzłowych w debacie politycznej jest powiązanie ze sobą określonej liczby dyskursów na jeden temat w bardziej

¹⁵ Należy również pamiętać o wpływie czynników wewnętrznych, np. charakter wewnętrzny partii, kultura polityczna kraju macierzystego, istotność danego tematu dla krajowej opinii publicznej.

¹⁶ Samo pojęcie dyskursywnych punktów węzłowych – chociaż przypisywane T. Diezowi – bazuje na dorobku innych autorów. Źródłem tego pojęcia można szukać w pracach Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe (E. Laclau, Ch. Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy* „Towards a Radical Democratic Politics”, Londyn 1985) oraz niemieckiego socjologa Petera Hejla (P. Hejl, *Konstruktion der sozialen Konstruktion*, w: *Der Diskurs des radikalen Konstruktivismus*, red. S.J. Schmidr, Frankfurt/M 1987, s. 303–339). Pierwsi autorzy uważali, że punkty węzłowe są rezultatem deliberatywnej praktyki dyskursywnej. Z kolei P. Hejl sformułował teorię, w której to podmioty są traktowane jako punkty węzłowe w sieci systemu społecznego.

¹⁷ T. Diez, *The Economic...*, op.cit., s. 3–7.

ogólny koncept – metanarrację. Z czasem często ta metanarracja staje się niekwestionowalna albo prezentowana jest jako naturalna i oczywista¹⁸, i tym samym staje się fundamentem określonego dyskursu. Wydaje się, że również w ramach eurosceptycznego dyskursu na temat unijnych działań zewnętrznych możemy odtworzyć taką metanarrację na temat badanego obszaru.

Diez podkreśla, że podstawowym zadaniem analizy nad dyskursywnymi punktami węzłowymi jest rekonstrukcja konceptualizacji określonego pojęcia – w przypadku tej pracy „działań zewnętrznych UE” – w zróżnicowanych dyskursach obecnych w ramach politycznych debat, a następnie metanarracji, na których są one oparte. Niniejsza praca skupi się zatem na początku na próbie wychwycenia dyskursywnych punktów węzłowych w eurosceptycznych dyskursach na temat wybranych obszarów aktywności zewnętrznej Unii, a następnie na ich podstawie podjęta zostanie próba rekonstrukcji konceptualizacji unijnych działań zewnętrznych przez eurosceptyków oraz metanarracji na jej temat.

Dyskursywne punkty węzłowe w eurosceptycznym dyskursie na temat wybranych obszarów unijnych działań zewnętrznych

Działania zewnętrzne Unii Europejskiej, szczególnie po reformie lizbońskiej, są pojęciem obejmującym całość aktywności międzynarodowej UE. W ich ramach połączono ze sobą nurt wspólnotowy (np. wspólna polityka handlowa), nurt międzyrządowy (wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa – WPZiB) oraz mieszany, w którym kompetencje mają zarówno instytucje i agencje unijne, jak i państwa członkowskie. W praktyce jednak bardzo często trudno jest jednoznacznie rozdzielić od siebie te obszary i w stosunku do określonego problemu czy kierunku aktywności międzynarodowej mamy do czynienia z działaniami oraz instrumentami pochodzącymi z różnych nurtów¹⁹. Dlatego też analiza eurosceptycznego dyskursu na temat działań zewnętrznych UE wymaga dobrania reprezentatywnej próby tematów i obszarów jej aktywności. Niniejsza praca skupi się na kilku z nich, w tym przede wszystkim na tych, które miały istotne znaczenie w minionych latach, tj. transatlantyckim porozumieniu w dziedzinie handlu i inwestycji (TTIP – wchodzi w zakres wspólnej polity-

¹⁸ T. Diez, *Europe as a Discursive Battleground. Discourse Analysis and European Integration Studies*, „Cooperation and Conflict”, nr 36(1)/2001, s. 16–19.

¹⁹ F. Tereszkiewicz, *Proces instytucjonalizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2013, s. 201–207.

ki handlowej), konflikcie na wschodzie Ukrainy (WPZiB oraz elementy wspólnotowe) oraz unijnej polityce klimatycznej (istotnej ze względu na negocjowanie traktatu mającego zastąpić zobowiązania wynikające z Protokołu z Kioto).

Transatlantyckie porozumienie w dziedzinie handlu i inwestycji

Jednym z bardziej kontrowersyjnych tematów w ostatnich latach w obszarze działań zewnętrznych Unii było TTIP²⁰. Jest to kompleksowa umowa negocjowana w obszarze wspólnej polityki handlowej, co sprawia, że pozycja instytucji unijnych jest w tym przypadku bardzo silna. Temat ten pozwala tym samym spojrzeć na ocenę wspólnotowego wymiaru działalności zewnętrznej Unii (a przynajmniej jej istotnego wycinka) dokonywaną przez partie i polityków eurosceptycznych. Jest to ułatwione, ponieważ wzbudza ona niemal od samego początku liczne obawy po tej stronie sceny politycznej²¹. Co więcej, wydaje się, że właśnie wspólna polityka handlowa jest tym obszarem, gdzie partie eurosceptyczne mogą bardzo łatwo używać argumentu o „szkodliwości Unii Europejskiej”. Jednak pomimo tej swoistego rodzaju zbieżności interesów polityków eurosceptycznych w przypadku TTIP możemy wyróżnić trzy odmienne narracje w tym nurcie.

W ramach pierwszej eurosceptycy akcentują przede wszystkim swój sprzeciw wobec liberalizacji handlu międzynarodowego, a tym samym procesów globalizacyjnych. Uważają, że państwa europejskie są ich główną ofiarą, ponieważ doprowadziły one do ucieczki z kontynentu przemysłu oraz napływu tańszych i gorszych towarów z zagranicy. Bardzo często ten ostatni wątek jest wskazywany w obszarze sektora rolno-spożywczego. Zdaniem tych eurosceptyków TTIP jest kolejnym etapem globalizacji, a państwa członkowskie powinny raczej chronić swój rynek przed zewnętrzną konkurencją²². W ramach tego nurtu mieszczą się członkowie m.in. LN, M5S oraz FN.

²⁰ Zob. H. Dieter, *Strukturalne słabości porozumienia transatlantyckiego*, „Nowa Europa. Przegląd Natoliński”, nr 1(19)/2016, s. 33–41.

²¹ R. Balfour et al., *Europe's trouble makres. The populist challenge to foreign policy*, European Policy Centre, Bruksela 2016, s. 38–39.

²² Wystąpienia T. Beghin, M. Salvini, G. Moi w czasie debaty *Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP)*, 15.07.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140715+ITEM-009+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016). Wystąpienia M. Bizzotto, T. Beghin, M. Le Pen w czasie debaty *Negocjacje w sprawie transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego (TTIP) (debata)*, 7.07.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150707+ITEM-004+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016).

Przedstawiciele drugiej narracji również są przeciwni TTIP, ale raczej akcentują niechęć do Stanów Zjednoczonych i amerykańskich korporacji. Eurosceptycy podkreślają niską jakość amerykańskich produktów (szczególnie spożywczych), mającą swoje źródło przede wszystkim w standardach obowiązujących w tym państwie²³. Wskazują również bardzo często na zagrożenia dla ochrony danych osobowych wynikających z tej umowy²⁴. W wielu przypadkach nie są oni jednak dogmatycznymi przeciwnikami liberalizacji handlu międzynarodowego, dopuszczają bowiem pogłębienie współpracy z innymi częściami świata, w tym przede wszystkim z Rosją, Chinami czy Indiami²⁵. W tej narracji dominuje raczej antyamerykanizm niż niechęć do globalizacji. Reprezentantów tego nurtu można znaleźć w Jobbiku, FPÖ, Złotym Świecie i częściowo we FN.

Trzecia grupa eurosceptyków reprezentuje całkowicie odmienną narrację. Są to zwolennicy całkowitej liberalizacji handlu międzynarodowego. Uważają, że generalnie powinno znosić się wszystkie istniejące ograniczenia i protekcjonistyczne polityki. Tym samym – przynajmniej teoretycznie – popierają negocjowanie TTIP z USA²⁶. Jednak bardzo często wyrażają oni brak zaufania w stosunku do Komisji Europejskiej i prowadzonych przez nią rozmów²⁷. Ten nurt reprezentują członkowie UKIP, SSO, PVV oraz SD.

W ramach tych trzech eurosceptycznych narracji można wyróżnić dwa dyskursywne punkty węzłowe. Po pierwsze, wszyscy eurosceptycy – niezależnie od tego, który nurt reprezentują – uważają, że Komisja Europejska źle prowadzi negocjacje. Według nich, nie potrafi (lub też nie chce) zabezpieczyć interesów europejskich i raczej działa ona w interesie międzynarodowych korporacji, a nie zwykłego obywatela²⁸. To przeświadczenie sprawia, że nawet zwolennicy TTIP uważają – o czym już wspomniano –

²³ Wystąpienie F. Obermayra w czasie debaty *Transatlantyczne...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, F. Obermayera w czasie debaty, *Negocjacje...*, op.cit.

²⁴ M. Le Pen, *Quel avenir le traité «TISA» réserve-t-il aux services publics français?*, <http://www.frontnational.com/2014/07/quel-avenir-le-traite-tisa-reserve-t-il-aux-services-publics-francais/> (dostęp 5.10.2016). Wystąpienia Z. Balczó, E. Ferrand, M. Le Pen w czasie debaty *Transatlantyczne...*, op.cit.. Wystąpienie G. Epitideios w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit.

²⁵ R. Balfour et al., op.cit., s. 39.

²⁶ Wystąpienie P. Macha w czasie debaty *Transatlantyczne...*. Wystąpienia J. Arnott, P. Lundgren, P. Macha w czasie debaty *Negocjacje...*; R. Balfour et al., op.cit., s. 39.

²⁷ R. Emmott, *Populist gains to complicate Europe's free trade ambitions*, <http://uk.reuters.com/article/uk-eu-election-trade-idUKKBN0DT12Y20140513> (dostęp 5.10.2016); Wystąpienie W. Dartmoutha w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit.

²⁸ J. Crisp, *Le Pen faces defeat over TTIP transparency resolution*, <http://www.euractiv.com/section/trade-society/news/le-pen-faces-defeat-over-ttip-transparency-resolution/> (dostęp 5.10.2016). Wystąpienia T. Beghin, W. Dartmouth w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, P. Mach, F. Obermayra, M. Salvini w czasie debaty *Transatlantyczne...*, op.cit.

że wersja negocjowana przez KE jest nie do przyjęcia, wprowadzi bowiem ona dodatkowe regulacje w handlu międzynarodowym. Przykładem nieudolności Komisji są ich zdaniem tzw. klauzule arbitrażowe, które mogą osłabić demokrację w Europie²⁹. Część eurosceptycznych polityków uważa również, że tajność negocjacji jest dowodem na to, że Komisja stara się ukryć rzeczywisty – szkodliwy dla Europejczyków – stan wypracowywanych rozwiązań³⁰.

Dwie grupy eurosceptyków – przeciwnicy globalizacji i nieufni do Stanów Zjednoczonych – uważają, że TTIP będzie niezwykle szkodliwa dla europejskiej gospodarki. W ich przekonaniu firmy europejskie nie wytrzymają konkurencji z tańszymi, ale przez to gorszymi produktami ze Stanów Zjednoczonych. Akcentują oni ryzyko dla bezpieczeństwa obywateli, którzy w sklepach będą mogli nieświadomie kupić szkodliwe produkty (np. modyfikowaną genetycznie lub poddaną obróbce chemicznej żywność). Podkreśla się również zagrożenie dla europejskiego rolnictwa i dla ochrony tzw. oznaczeń geograficznych. Zdaniem tych eurosceptyków TTIP zamiast poprawić sytuację gospodarczą w Europie, jeszcze bardziej ją pogorszy, przyczyniając się tym samym do wzrostu bezrobocia i biedy w państwach członkowskich³¹.

Konflikt na wschodzie Ukrainy

Kolejnym interesującym obszarem działań zewnętrznych Unii Europejskiej w ostatnich latach jest aktywność w zakresie zakończenia konfliktu na wschodniej Ukrainie i stabilizacji sytuacji w tej części kontynentu. Może być ona zaliczona do tzw. dyplomacji prewencyjnej, której jednym z celów jest rozwiązywanie sporów mogących zagrozić bezpieczeństwu Unii³². Przykład konfliktu rosyjsko-ukraińskiego jest o tyle ciekawy

²⁹ R. Balfour et al., op.cit., s. 40. Wystąpienie Z. Balczó w czasie debaty *Transatlantykcie...*, op.cit. Wystąpienia M. Le Pen, Z. Balczó, W. Dartmouth, P. Lundgren, G. Batten w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit.

³⁰ R. Balfour et al., op.cit., s. 39. Wystąpienia Z. Balczó, M. Le Pen, G. Moi w czasie debaty *Transatlantykcie...*, op.cit. Wystąpienie F. Obermayera w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit.

³¹ UKIP blasts European Parliament for passing TTIP resolution in crucial vote, http://www.ukip.org/ukip_blasts_european_parliament_for_passing_ttip_resolution_in_crucial_vote (dostęp 6.10.2016). Wystąpienia J. Atkinson, T. Beghin, M. Le Pen w czasie debaty *Negocjacje...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, F. Obermayera, M. Salvini w czasie debaty *Transatlantykcie...*, op.cit.

³² Szerzej w: W. Stankiewicz, *Dyplomacja prewencyjna jako środek utrzymania ładu na kontynencie europejskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, nr XVI(1)/2009, s. 47–65; M. Musioł, *Operacje pokojowe i dyplomacja prewencyjna oraz ich podstawy w polityce zewnętrznej UE w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2012/2013, s. 348–352.

w przypadku partii eurosceptycznych, o ile mają one bardzo często silne związki finansowe, personalne i ideologiczne z Rosją³³. Może to wpływać na interpretację wydarzeń na wschodzie kontynentu, co widać w argumentach, którymi część przedstawicieli eurosceptycznych partii się posługuje.

Wśród analizowanych ugrupowań i polityków można wyróżnić trzy eurosceptyczne narracje. W ramach pierwszej – stosunkowo nielicznej – dominuje przekonanie, że za konflikt na wschodniej Ukrainie odpowiada agresywna i neoimperialna polityka rosyjska. Politycy ci, przeważnie pochodzący z państw sąsiadujących z Rosją, są przekonani, że to Kreml jest stroną agresywną i to on eskaluje konflikt. Ich zdaniem Unia powinna być dużo bardziej asertywna w relacjach z Moskwą. Są oni również za utrzymaniem wprowadzonych sankcji, chociaż nie zawsze uważają je za skuteczne³⁴. W tej grupie można znaleźć przedstawicieli takich partii, jak SD oraz PTT.

Drugi nurt eurosceptycznej narracji na temat konfliktu na wschodniej Ukrainie wini za jego wybuch Unię Europejską. Dominuje w nim przekonanie, że to wspólnota przez ekspansjonistyczną politykę spowodowała Rosję do bronięcia swojej strefy wpływu. Głównym „oskarżonym” w tej narracji jest Partnerstwo Wschodnie i tzw. nowe państwa członkowskie, które pchają Unię do konfrontacji z Rosją. Zatem w celu rozwiązania konfliktu Unia powinna porzucić jakiegokolwiek plany zacieśniania współpracy z obszarem postradzieckim i zaakceptować dominującą pozycję Rosji we wschodniej części kontynentu³⁵. Do tej grupy zaliczają się członkowie UKIP, MSS czy PVV.

Trzeci nurt eurosceptyczny wskazuje przede wszystkim na winę Stanów Zjednoczonych. Zdaniem tych eurosceptyków, to Waszyngton przez próbę rozszerzenia NATO i przeciągnięcia Ukrainy na swoją stronę spowodował Rosję do działania. Kreml został zmuszony do obrony swoich tradycyjnych stref wpływu³⁶. Część eurosceptyków powiela przy tym argumenty rosyjskiej propagandy, że to w zasadzie amerykańskie służby

³³ A. Higgins, *Far-Right Fever for a Europe Tied to Russia*, “The New York Times”, 20.05.2014, http://www.nytimes.com/2014/05/21/world/europe/europes-far-right-looks-to-russia-as-a-guiding-force.html?_r=2 (dostęp 7.10.2016).

³⁴ F. Tereszkievicz, *Partie antyunijne wobec konfliktu na Ukrainie: implikacje dla działań zewnętrznych Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, nr 3(15)/2015, s. 246–250.

³⁵ Ibidem, s. 250–254.

³⁶ Wystąpienia M. Borghezio, G. Epitideiosa w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie (debaty)*, 10.02.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150210+ITEM-011+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016); W. Cieśla, *Start-up w muszce*, „Newsweek”, nr 41/2016, s. 28–30.

specjalne odpowiadają bezpośrednio za eskalację konfliktu³⁷. W tej grupie znajdują się przedstawiciele FN, VB, LN, KORWiN, KNP, FPÖ, Jobbiku, Żółtego Świtu oraz SSO.

We wszystkich tych narracjach możemy wyróżnić dwa dyskursywne punkty węzłowe. Przede wszystkim wszyscy eurosceptycy zgadzają się, że największe koszty tego konfliktu – oczywiście poza samą Ukrainą – ponosi Unia i jej państwa członkowskie. Negatywne skutki sankcji nałożonych na Rosję pod wpływem Waszyngtonu dotyczą przede wszystkim Europejczyków. Dlatego też część z nich uważa, że Unia i jej państwa członkowskie powinny jak najszybciej znieść sankcje i powrócić do normalnych relacji z Rosją³⁸. Jeżeli chodzi o koszty, to przede wszystkim wskazuje się na osłabienie bezpieczeństwa energetycznego³⁹, a także na straty, jakie ponosi europejski sektor rolno-spożywczy⁴⁰.

Drugim dyskursywnym punktem węzłowym jest przekonanie, że tak naprawdę dużo bardziej istotny dla Europy jest konflikt w Syrii, gdyż do jego rozwiązania niezbędna jest współpraca z Kremlem. Bez Rosji nie uda się ustabilizować sytuacji na Bliskim Wschodzie, co będzie oznaczać kolejne fale imigrantów i wzrost zagrożenia terrorystycznego. Dlatego też w imię bezpieczeństwa i stabilności Europy konieczne jest pogodzenie się z aneksją Krymu przez Rosję oraz utratą kontroli przez Kijów nad wschodnimi obwodami. To pozwoli zacieśnić współpracę z Kremlem na Bliskim Wschodzie i zakończyć tamtejszy konflikt⁴¹.

³⁷ F. Tereskiewicz, *Partie antyunijne...*, op.cit., s. 254–259.

³⁸ *Il MoVimento 5 Stelle per ildialogonellacrisiucraina*, http://it.sputniknews.com/italian.ruvr.ru/news/2015_02_11/II-MoVimento-5-Stelle-per-il-dialogo-nella-crisi-ucraina-2147/ (dostęp 8.10.2016). Wystąpienie G. Eptideiosa w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie i stan stosunków UE-Rosja*, 16.09.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140916+ITEM-004+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).

³⁹ Wystąpienia M. Hookema, D. Tamburrano w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie*, 15.07.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140715+ITEM-008+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016). Wystąpienia D. Aiuto, A. Chauprade w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie i stan...*, op.cit.

⁴⁰ Wystąpienie B. Kappel w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie i stan...*, op.cit. Wystąpienie U. Voigta w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie*, 14.01.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150114+ITEM-007+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).

⁴¹ Wystąpienia G. Buonanno, N. Farage w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie i stan...*, op.cit. Wystąpienie M. Borghezio w czasie debaty *Sytuacja na Ukrainie (debata)*. Wystąpienia M. Borghezio, D. Coburn, F. Obermayra, E. Synadinos, U. Voigta w czasie debaty *Sytuacja w Syrii (debata)*, 5.10.2016, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20161005+ITEM-013+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).

Unijna polityka klimatyczna

Trzecim interesującym obszarem aktywności zewnętrznej Unii jest polityka klimatyczna. W jej zakresie można wyróżnić cztery eurosceptyczne narracje. W ramach pierwszej politycy eurosceptycy całkowicie kwestionują sens prowadzenia jakiegokolwiek polityki klimatycznej, negując sam fakt występowania zmian klimatycznych lub też tego, że do tych zmian doprowadziła działalność człowieka. Tym samym uważają, że nie ma sensu podejmować działań chroniących klimat, ponieważ nie zachodzą żadne negatywne procesy; lub też uważają, że zmiany, które zachodzą, są naturalnym, niezależnym od człowieka, cyklicznym procesem⁴². W tej grupie znajdują się niektórzy członkowie UKIP oraz KORWiN.

W drugim nurcie dominuje narracja, że unijna polityka klimatyczna jest niepotrzebna, a jedynym jej celem jest realizacja interesów gospodarczych niektórych państw członkowskich lub grup interesu⁴³. W tym kontekście bardzo często wymieniane są Niemcy jako kraj, który ma silnie rozwiniętą tzw. zieloną gospodarkę⁴⁴. Do tej grupy można zaliczyć część polityków UKIP, KORWiN, KNP oraz PVV.

W trzecim nurcie wskazuje się, że unijna polityka klimatyczna jest niepotrzebna, ponieważ jest nieskuteczna. Ci eurosceptycy nie negują faktu zachodzenia zmian w klimacie, ale uważają, że działania podejmowane w ramach Unii są daremne, ponieważ nie przyłączają się do nich inni emitenci. Według nich, jest ona kolejnym dowodem na nieskuteczność

⁴² Wystąpienia M. D'Ornano, J. Korwina-Mikkego w czasie debaty *Konferencja ONZ w sprawie zmiany klimatu w 2014 r. – COP 20 w Limie, Peru (1–12 grudnia 2014 r.)*, 26.11.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20141126+ITEM-007+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016). Wystąpienie J. Reid w czasie debaty *Plan działania na rzecz nowego międzynarodowego porozumienia w sprawie klimatu, które ma zostać przyjęte w Paryżu (debata)*, 28.01.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150128+ITEM-014+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016). Wystąpienia J. Reid, R. Helmer w czasie debaty *Ku nowemu porozumieniu międzynarodowemu w sprawie klimatu, które ma zostać zawarte w Paryżu (debata)*, 14.10.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20151014+ITEM-014+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016). Wystąpienie J. Reid w czasie debaty *Wyniki COP 21 (debata)*, 15.12.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20151215+ITEM-009+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).

⁴³ Wystąpienie M. Marusik w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit. Wystąpienie O. Stuger w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

⁴⁴ *What We Stand For*, <http://www.ukip.org/issues> (dostęp 30.06.2014); *Lost horizons. How the EU'S obsession with wind energy is destroying Britain's coastlines & communities*, <http://www.losthorizons.org/> (dostęp 8.10.2016). Wystąpienie O. Stuger w czasie debaty *Konferencja...*, op.cit. Wystąpienie R. J. Iwaszkiewicz w czasie debaty *Plan działania...*, op.cit.

Komisji Europejskiej na arenie międzynarodowej. Do tej grupy możemy zaliczyć przede wszystkim członków FN⁴⁵.

W ramach ostatniego nurtu eurosceptycy nie negują sensu zachodzenia zmian klimatycznych i uważają, że trzeba podjąć określone działania. Dlatego też według nich unijna polityka klimatyczna jest potrzebna przede wszystkim do występowania ze wspólnym stanowiskiem na arenie międzynarodowej. Problemem jest jednak to, że póki co podejmowane działania są nieskuteczne, ponieważ Europa pozostaje osamotniona w swojej polityce⁴⁶. Do tej grupy można zaliczyć członków takich partii, jak M5S, Jobbik, FPÖ czy Złoty Świt.

W ramach tych czterech nurtów można wyróżnić dwa dyskursywne punkty węzłowe. Niemal wszyscy eurosceptycy – niezależnie od tego, w jakiej grupie się znajdują – uważają, że Unia Europejska nie może przyjmować na siebie jednostronnych celów redukcji emisji gazów cieplarnianych. Działania te nie będą skuteczne, póki nie przyłączą się do nich inni czołowi emitenci (m.in. Chiny, USA, Indie)⁴⁷. Drugim dyskursywnym punktem węzłowym jest podkreślanie, że unijna polityka klimatyczna – między innymi właśnie przez tą jednostronność – osłabia konkurencyjność gospodarczą Europy, a tym samym utrudnia, a nawet wręcz uniemożliwia wyjście z kryzysu⁴⁸. Wskazują oni, że europejski przemysł przestaje być konkurencyjny, a polityka klimatyczna wypycha przedsiębiorstwa z Unii, na czym korzystają przede wszystkim państwa azjatyckie⁴⁹. Dlatego też kraje członkowskie w pierwszej kolejności powinny zadbać o interesy swojej gospodarki, a dopiero jeżeli inni czołowi emitenci (m.in. USA, Chiny, Indie) również zobowiążą się do ochrony klimatu, można podjąć

⁴⁵ Wystąpienie G. Lebretona w czasie debaty *Konferencja ONZ...*, op.cit. Wystąpienie S. Briois w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

⁴⁶ Wystąpienia Z. Balczó, E. Evi, G. Lebreton, F. Obermayra w czasie debaty *Konferencja ONZ...*, op.cit. Wystąpienia M. Affronte, Z. Balczó, F. M. Castaldo w czasie debaty *Plan działania...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, L. Fountoulis, B. Kappel, L. Rebege, H. Vilimsky w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit. Wystąpienia M. Affronte, Z. Balczó, L. Fountoulis, B. Kappel w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

⁴⁷ Wystąpienie G. Lebretona w czasie debaty *Konferencja ONZ...*, op.cit. Wystąpienia G. Mayera, H. Vilimsky w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, L. Fountoulis w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

⁴⁸ *UKIP Manifesto 2014, Createanearthquake*, s. 7, <http://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/themes/5308a93901925b5b09000002/attachments/original/1398869254/EuroManifestoLaunch.pdf?1398869254> (dostęp 11.07.2014). Wystąpienie R. Helmera w czasie debaty *Konferencja ONZ...*, op.cit. Wystąpienia Z. Balczó, R. Helmera, G. Mayera w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit. Wystąpienie R. Helmera w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

⁴⁹ *What We...*, op.cit. Wystąpienia M. D'Ornano, L. Fountoulis w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit. Wystąpienie S. Briois w czasie debaty *Wyniki COP...*, op.cit.

próby redukcji emisji⁵⁰. Odwołanie do tego argumentu jest jednak stosunkowo słabe w grupie uznającej potrzebę podejmowania wspólnych działań w obszarze polityki klimatycznej. Wśród tych eurosceptyków panuje przekonanie, że bez aktywnej roli Unii i państw członkowskich nie uda się zahamować zmian klimatu⁵¹. Zauważają oni również, że Europa może zyskać na byciu pionierem w tzw. zielonej gospodarce⁵².

Działania zewnętrzne Unii Europejskiej w eurosceptycznym dyskursie

Rozumienie pojęcia „działań zewnętrznych Unii Europejskiej” w dyskursie eurosceptycznym można – na podstawie analizy dyskursu na temat wybranych obszarów aktywności zewnętrznej UE⁵³ – podzielić na trzy, wyraźnie zarysowane narracje. Pierwsza z nich dopuszcza prowadzenie działań zewnętrznych przez instytucje wspólnotowe. Eurosceptycy reprezentujący ten pogląd uznają, że prowadzenie określonej aktywności na arenie międzynarodowej przez Unię Europejską służy realizacji interesów narodowych państw członkowskich w tych obszarach, w których istnieją spójne interesy i określona wartość dodana. Grupa ta jest nieliczna i można tutaj wymienić przede wszystkim członków partii z małych państw członkowskich (PTT, SSO, częściowo Jobbik), ale także włoskiego M5S.

Drugi nurt podkreśla przydatność unijnych działań zewnętrznych, także dostrzegając w nich wygodny instrument zabezpieczania interesów narodowych na arenie międzynarodowej, ale tylko w tych obszarach, w których występują wspólne interesy i wyraźna wartość dodana. Ci eurosceptycy wskazują jednak, że działania zewnętrzne Unii muszą mieć ściśle międzyrządowy charakter, co pozwoli zabezpieczyć interesy poszczegól-

⁵⁰ F. Tereszkievicz, *Unia Eurosceptyków – implikacje dla działań zewnętrznych Unii Europejskiej*, w: *Integracja europejska. Główne obszary badawcze*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Tymanowski, P. Stawarz, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 495–496.

⁵¹ Wystąpienie E. Evi w czasie debaty *Konferencja ONZ...*, op.cit. Wystąpienia M. Affronte, F.M. Castaldo w czasie debaty *Plan działania...*, op.cit. Wystąpienia M. Affronte, B. Kappel w czasie debaty *Ku nowemu...*, op.cit.

⁵² *Programa. Stato e cittadini Energia Informazione Economia Transporti Salute Istruzione*, s. 4–6, <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/materiali-bg/Programma-Movimento-5-Stelle.pdf> (dostęp 8.10.2016).

⁵³ Autor opiera się również na badaniu przeprowadzonym w ramach przygotowań referatu *Unijna polityka współpracy rozwojowej w ocenie partii eurosceptycznych, których członkowie zasiadają w Parlamencie Europejskim ósmej kadencji* wygłoszonego na konferencji „Od Afganistanu po Zambię. Jaka współpraca rozwojowa po 2015 roku?”, zorganizowanej w 2016 r. przez UKSW.

nych państw członkowskich. W ich interpretacji w tym obszarze unijne instytucje i agencje powinny być pozbawione samodzielnych kompetencji, a zakres ich działania ma być determinowany decyzjami przyjmowanymi jednomyślnie przez rządy państw członkowskich. Takie stanowisko wynika przede wszystkim z braku wiary w efektywność oraz neutralność instytucji i agencji unijnych na arenie międzynarodowej. Ta grupa partii jest stosunkowo liczna i obejmuje członków takich ugrupowań, jak LN, SD, FPÖ, Złoty Świt.

Trzecia grupa reprezentuje stanowisko zdecydowanie przeciwne działaniom zewnętrznym Unii. Uważa, że polityka zagraniczna jest wyłączną domeną suwerennych państw i tylko one mogą prowadzić działania w tym obszarze. Stanowisko to jest dlatego racjonalne, że powiązane jest z przekonaniem, że Unia Europejska powinna przestać istnieć lub też ich macierzyste państwo powinno ją opuścić. Tak więc jakakolwiek aktywność Unii Europejskiej – nie tylko w obszarze działań zewnętrznych – jest przez tych eurosceptyków negatywnie postrzegana. Do tej grupy można zaliczyć członków UKIP, FN, PVV, VB, KNP oraz KORWiN.

Widać zatem bardzo wyraźnie, że eurosceptycy są podzieleni w interpretowaniu działań zewnętrznych Unii, gdyż można wśród nich znaleźć zarówno zwolenników silnej aktywności Unii na arenie międzynarodowej, umiarkowanych zwolenników wykorzystywania Unii do zabezpieczania narodowych interesów, jak i całkowitych przeciwników zaangażowania Unii w tym obszarze. Interesujące jest jednak to, że dużo partii eurosceptycznych reprezentuje środkowy nurt sytuujący ich bardziej w kategorii eurorealistów, a nie twardych eurosceptyków⁵⁴. Wydaje się, że wynika to po części ze zrozumienia, iż w kształtującym się nowym ładzie międzynarodowym pojedyncze i stosunkowo małe państwa europejskie nie mają wystarczającego potencjału do zabezpieczenia swoich interesów, szczególnie w konfrontacji z USA czy Chinami. Istotne znaczenie może mieć również socjalizacja, zarówno ta rozumiana szeroko, która zaszła w poszczególnych społeczeństwach podczas upływających lat obecności w UE, jak i rozumiana wąsko – doświadczana przez eurosceptyków w Parlamencie Europejskim.

Pomimo istnienia tak zróżnicowanych narracji w dyskursie eurosceptycznym dotyczącym działań zewnętrznych Unii można zidentyfikować pewne dyskursywne punkty węzłowe, wspólne dla niemal wszystkich partii eurosceptycznych reprezentowanych w Parlamencie Europejskim ósmej kadencji.

Pierwszym z nich, łączącym wszystkie trzy wymienione wcześniej grupy eurosceptyków, jest przekonanie o marnotrawieniu środków przez

⁵⁴ K. Zuba, *op.cit.*, s. 56–57.

Unię Europejską w ramach działań podejmowanych na arenie międzynarodowej. Bardzo często w dyskursie eurosceptycznym pojawiają się argumenty odwołujące się do przekonania, że instytucje unijne nie potrafią efektywnie gospodarować „pieniężmi podatników”. Zgadając się co do tej oceny, partie eurosceptyczne różnią się jednak w kwestii recepty. Zwolennicy działań zewnętrznych Unii uważają, że konieczne jest poprawienie obowiązujących regulacji, tak aby wzmocnić efektywność podejmowanych działań i uniknąć marnotrawienia środków w przyszłości. Nie nawołują oni jednak do ograniczenia roli instytucji i agencji unijnych w tym obszarze, a jedynie do takiego ukształtowania ich kompetencji, aby dostępne zasoby nie były marnotrawione. Ci eurosceptycy stoją bowiem na stanowisku, że w pewnych obszarach instytucje i agencje unijne mogą dużo skuteczniej pilnować interesów narodowych, szczególnie w tych obszarach, w których są one zbliżone do siebie. Druga grupa eurosceptyków recepty upatruje w przywróceniu kontroli rządowej nad dysponowaniem środków na poziomie unijnym. Pozwoli to ich zdaniem zrationalizować wydatki, gdyż politycy narodowi będą efektywniej pilnować, na co przeznaczane są środki pochodzące z podatków obywateli państw, którymi rządzą. Trzecia grupa ma tradycyjną, eurosceptyczną receptę – rozwiązanie Unii lub też opuszczenie jej przez ich ojczyznę.

Drugim dyskursywnym punktem węzłowym jest przekonanie, że aktywność Unii na arenie międzynarodowej bardzo często jest prowadzona wbrew partykularnym interesom państw członkowskich, a przynajmniej ich ojczyzny. Ta narracja łączy jednak wyłącznie drugą i trzecią ze wspomnianych grup eurosceptycznych. Zgadając się co do tej tezy, w czym innym jednak upatrują źródeł tego stanu rzeczy. W przypadku drugiej grupy wynika to albo z nieudolności instytucji unijnych, albo ich podatności na sugestie określonych państw (w tej roli najczęściej występują Niemcy, ale na przykład w stosunku do konfliktu rosyjsko-ukraińskiego taką rolę odgrywają państwa środkowoeuropejskie, a TTIP – Stany Zjednoczone). W przypadku trzeciej grupy decydujące znaczenie ma fakt, że zaangażowana jest w nie Unia dążąca do osłabienia państw narodowych i propagująca wartości oraz cele sprzeczne z narodowymi interesami i aksjologią. Ugrupowania te różni również recepta, którą proponują. Druga grupa wskazuje na konieczność przywrócenia dominującej pozycji tzw. międzyrządowości, a więc objęcia kontroli przez rządy państw członkowskich nad poczynaniami instytucji unijnych. Trzecia grupa postuluje albo rozwiązanie Unii, albo też wyjście państwa członkowskiego ze wspólnoty.

Trzecim dyskursywnym punktem węzłowym jest przekonanie, że instytucje i agencje unijne są w swojej działalności na arenie międzynarodowej nieudolne. Przekonanie to, co oczywiste, jest słabe w przy-

padku zwolenników utrzymania silnej pozycji Unii w obszarze działań zewnętrznych. Jednak widać je bardzo wyraźnie w dwóch pozostałych narracjach, tj. zwolenników wyłącznie międzyrządowego charakteru działań zewnętrznych oraz całkowitych przeciwników Unii. Ta nieudolność dostrzegana jest w zasadzie we wszystkich obszarach aktywności zagranicznej wspólnoty. W przypadku TTIP Komisja nie potrafi zadbać o interes gospodarczy Europy, jest rozgrywana przez Amerykanów oraz poddaje się naciskom międzynarodowych korporacji. W przypadku konfliktu na wschodzie Ukrainy podkreśla się przede wszystkim podatność na naciski Waszyngtonu w zakresie polityki sankcyjnej i koszty, jakie z tego tytułu ponosi gospodarka europejska. W polityce klimatycznej instytucje unijne nie potrafią przekonać głównych emitentów do przyjęcia na siebie realnych zobowiązań redukcyjnych oraz podejmują decyzje szkodzące europejskiemu przemysłowi.

Ostatnim dyskursywnym punktem węzłowym jest przebijające się przez wszystkie wypowiedzi przekonanie, że Unia Europejska nie jest w pełni samodzielnym podmiotem na arenie międzynarodowej. Wśród eurosceptyków często panuje przekonanie, że jest ona wykorzystywana przez Waszyngton do realizowania swoich interesów w tej części świata. Świadczy o tym bezrefleksyjna zgoda na nałożenie sankcji na Rosję za jej politykę w stosunku do Ukrainy czy też na propozycje rozwiązań znajdujących się w TTIP. Paradoksalnie również sami eurosceptycy raczej nie wierzą w to, że Europa czy też poszczególne państwa mogą samodzielnie odgrywać istotną rolę na globalnej scenie. Ich propozycje raczej sugerują konieczność zmiany „strategicznego partnera” z USA na Rosję. Świadczy o tym wypowiedzi na temat konfliktu na wschodniej Ukrainie, sposobu zakończenia wojny domowej w Syrii czy też relacji gospodarczych ze wschodnim sąsiadem. Widoczny jest swoistego rodzaju eurosceptycyzm rozumiany jako dostrzeganie zmierzchu Europy w roli aktywnego podmiotu na arenie międzynarodowej. Europa oraz tworzące ją państwa w tej wizji przestają być rozgrywającą siłą, a stają się pionkami na globalnej szachownicy, a wybór ogranicza się w zasadzie do tego, czy należy się do obozu białego czy czarnego.

Z tych wszystkich wyróżnionych dyskursywnych punktów węzłowych można wyciągnąć eurosceptyczną metanarrację na temat działań zewnętrznych Unii Europejskiej. Są one wśród tych polityków postrzegane jako aktywność nieefektywna, w której marnowane są zasoby (przede wszystkim pieniądze europejskich podatników), prowadzona nieudolnie przez instytucje i agencje unijne, które nie tylko nie potrafią zadbać o interesy państw członkowskich, ale przede wszystkim dokonują błędnych strategicznych wyborów, kierując się trudno zrozumiałymi racjami. Tym

samym znaczną część eurosceptyków uważa, że trzeba przywrócić ją w zakres wyłącznych kompetencji państw członkowskich (czy to w ramach Unii, czy też poza nią), gdyż one zabezpieczą interesy narodowe. Co jednak ciekawe, ta metanarracja, w dużej mierze łącząca wszystkie wymienione wyżej grupy eurosceptyków, zaczyna się różnicować, jeżeli chodzi o postrzeganie przyszłej roli instytucji w omawianym obszarze. Paradoksalnie można bowiem wśród nich znaleźć zwolenników stosunkowo silnej pozycji Komisji, raczej jednak jako koordynatora aktywności niż jej kreatora.

Zakończenie

W podsumowaniu trzeba zauważyć – co przeprowadzona w niniejszym artykule analiza pokazuje wyraźnie – że eurosceptyczny dyskurs na temat działań zewnętrznych UE jest zróżnicowany i często odległy od eurosceptycznej ortodoksji. Użycie stworzonej przez T. Dieza koncepcji dyskursywnych punktów węzłowych wykazało, że znaczna część eurosceptyków dopuszcza odgrywanie przez Unię pewnej – mniej lub bardziej ograniczonej – roli na arenie międzynarodowej. I to pomimo dostrzeganych przez nich licznych ułomności Unii. W zasadzie jedynie niewielka część partii i polityków eurosceptycznych odrzuca całkowicie aktywność wspólnoty w obszarze polityki zagranicznej. To odejście od eurosceptycznego dogmatu, że Unia jest niepotrzebna i jest szkodliwa dla interesów państw członkowskich, widać wyraźnie, jeżeli dokona się analizy określonych obszarów aktywności zewnętrznej Unii. W wielu z nich eurosceptycy, pomimo deklarowanej niechęci do Unii, dostrzegają jednak istotną wartość dodaną współpracy europejskiej. Unia w tej wizji może i nie ma być samodzielnym aktorem międzynarodowym, ale z pewnością jest użyteczną platformą uzgadniania wspólnych interesów i strategii oraz realizowania ich w środowisku międzynarodowym. To przekonanie, dzielone przez wielu członków eurosceptycznych partii, wydaje się mieć jednak odmienne źródła w zależności od kraju pochodzenia. W przypadku partii i polityków z tzw. starych państw członkowskich istotną rolę odgrywa z pewnością socjalizacja będąca konsekwencją dekad funkcjonowania w strukturach integracyjnych. W przypadku krajów przyjętych w 2004 r. oraz w latach późniejszych raczej można mówić o pewnej – wynikłej być może z procesów akcesyjnych – wierze w to, że Unia jest w stanie rozwiązać problemy przerażające pojedyncze państwa członkowskie. W obu grupach nie bez znaczenia jest z pewnością socjalizacja, której część eurosceptycznych polityków doświadczyła w czasie swojej obecności w Parlamencie Europejskim. A trzeba pamiętać, że wielu liderów ugrupowań eurosceptycznych zasiada w tej instytucji. Niemniej, pomimo tej socjalizacji i idącej za nią otwar-

tości na jakąś formę aktywności międzynarodowej Unii, eurosceptyczna metanarracja na temat prowadzonych przez nią działań zewnętrznych jest raczej naznaczona negatywnymi emocjami. Ten dysonans między dostrzeganiem potencjału współpracy między państwami członkowskimi a negatywną oceną efektywności działalności zewnętrznej Unii może skłaniać do wniosku, że w przypadku przejęcia władzy przez eurosceptyków dojdzie raczej do próby wzmocnienia międzyrządowości w ramach Unii niż do całkowitej likwidacji wspólnoty. W tym zaś przypadku zasadne staje się pytanie, czy mamy jeszcze do czynienia z eurosceptykami czy już jednak nie przeszli oni na stronę miękkiego eurosceptycyzmu (P. Taggart, A. Szczerbiak) lub eurorealizmu (K. Zuba). A w tym przypadku ostatnie tryumfy ugrupowań eurosceptycznych, wymuszające na nich zdefiniowanie się wobec wielu kwestii politycznych, mogą oznaczać zmierzch radykalnie rozumianego eurosceptycyzmu.

Bibliografia

- Balfour R., Emmanouilidis J.A., Grabbe H., Lochocki T. et al., *Europe's troublemakres. The populist challenge to foreign policy*, European Policy Centre, Bruksela 2016.
- Diez T., *The Economic Community Reading of Europe: Its Discursive Nodal Points and Ambiguities Towards „Westphalia”*, “COPRI Working Papers”, nr 6/1998.
- Diez T., *Europe as a Discursive Battleground. Discourse Analysis and European Integration Studies*, “Cooperation and Conflict”, nr 36(1)/2001.
- Konferencja ONZ w sprawie zmiany klimatu w 2014 r. – COP 20 w Limie, Peru (1–12 grudnia 2014 r.), 26.11.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20141126+ITEM-007+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Ku nowemu porozumieniu międzynarodowemu w sprawie klimatu, które ma zostać zawarte w Paryżu (debata)*, 14.10.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20151014+ITEM-014+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Negocjacje w sprawie transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego (TTIP) (debata)*, 7.07.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150707+ITEM-004+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016).
- Plan działania na rzecz nowego międzynarodowego porozumienia w sprawie klimatu, które ma zostać przyjęte w Paryżu (debata)*, 28.01.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//>

- EP//TEXT+CRE+20150128+ITEM-014+DOC+XML+V0//PL&language=PL (dostęp 8.10.2016).
- Sytuacja na Ukrainie*, 15.07.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140715+ITEM-008+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Sytuacja na Ukrainie*, 14.01.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150114+ITEM-007+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Sytuacja na Ukrainie (debata)*, 10.02.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20150210+ITEM-011+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016).
- Sytuacja na Ukrainie i stan stosunków UE–Rosja*, 16.09.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140916+ITEM-004+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Taggart P., Szczerbiak A., *Europeisation, Euroscepticism and Party System: Party-Based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe*, „Perspectives on European Politics & Society”, nr 1(3)/2002.
- Tereszkiewicz F., *Partie antyunijne wobec konfliktu na Ukrainie: implikacje dla działań zewnętrznych Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, nr 3(15)/2015.
- Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP)*, 15.07.2014, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140715+ITEM-009+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 7.10.2016).
- Wyniki COP 21 (debata)*, 15.12.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20151215+ITEM-009+DOC+XML+V0//PL&language=PL> (dostęp 8.10.2016).
- Zuba K., *Polski eurosceptycyzm i eurorealizm*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006.

Słowa kluczowe: eurosceptycyzm, dyskursywne punkty węzłowe, działania zewnętrzne UE

Key words: Euroscepticism, Discursive Nodal Points, EU's External Actions

Abstract

Discursive Nodal Points within a Eurosceptical Discourse about the EU's External Actions

The 2014 European Parliament election began an unprecedented increase of societal support for Eurosceptic parties. They topped the polls in some EU member states and often gained parliamentary representation for the first time. For that reason, it is necessary to deepen knowledge about the Eurosceptic identity. This paper is focused on the Eurosceptic attitude towards the EU's external actions. A Constructivist approach is used to achieve that goal, in particular the concept of discursive nodal points (DNP) created by Thomas Diez. Opening with an analysis of notions of Euroscepticism and the DNP, the paper shows DNPs in Eurosceptic discourses about TTIP, the conflict in Eastern Ukraine, and the EU's environmental policy. As a result of that analysis, DNPs in the Eurosceptic discourse about the EU's external actions as a whole are teased out. These DNPs are used to define a meta-narrative in the Eurosceptic discourse about the EU's external actions. In conclusion, the Author claims that an assentation for EU's activity in some external areas from Eurosceptic politicians could mean that they have moved from Euroscepticism to Eurorealism, which means that the appearance of Eurosceptic parties in national and European legislatures could signal a shift away from Eurosceptic orthodoxy, and therefore away from its original identity.